

TEATR SAN'ATI RIVOJLANISHIDA DRAMATURGIYANING
ROLI VA AHAMIYATI

Biybinaz Oraqbaeva

O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti Nukus filiali "Sahna va ekran sanati dramaturgiyasi" bolimi 1-kurs student

Ilmiy rahbar: Xojanova Mexriban – "San'atshunoslik" kafedrasining docenti

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada teatr san'atining shakllanishi va rivojlanish jarayonida dramaturgiyaning tutgan o'rni, uning badiiy, ijtimoiy hamda estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Dramaturgiya teatrning asosiy poydevori sifatida sahna asarining mazmuni, g'oyaviy yo'nalishi va tomoshabin bilan muloqotini belgilovchi muhim omil ekanligi ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy teatr taraqqiyotida dramaturgiyaning yangilanish jarayonlari ham ko'rib chiqiladi.*

***Kalit so'zlar:** teatr san'ati, dramaturgiya, sahna asari, dramatik konflikt, rejissura, aktyorlik mahorati, badiiy tafakkur.*

Teatr insoniyat madaniyatining eng qadimiy va ta'sirchan san'at turlaridan biri hisoblanadi. U jamiyatning ma'naviy hayoti, ijtimoiy qarashlari hamda inson ruhiyatini aks ettiruvchi noyob badiiy maydon sifatida shakllangan. Teatr san'atining muvaffaqiyati ko'plab ijodiy unsurlar — aktyorlik, rejissura, sahna bezagi, musiqa va texnik vositalarga bog'liq bo'lsa-da, uning asosini dramaturgiya tashkil etadi.

Dramaturgiya teatrning yuragi bo'lib, sahnada namoyish etiladigan barcha jarayonlarning g'oyaviy va mazmuniy manbai hisoblanadi. Dramaturg tomonidan yaratilgan asar teatr tomoshasining yo'nalishini belgilaydi hamda tomoshabin ongiga ta'sir etuvchi asosiy vositaga aylanadi.

Dramaturgiya — teatr san'atining poydevori

Dramaturgiya — bu dramatik asar yaratish san'ati bo'lib, u voqea rivoji, konflikt, obrazlar tizimi va dialog orqali hayotiy haqiqatni badiiy shaklda ifodalaydi. Har qanday teatr spektakli avvalo dramaturgik matnga tayangan holda yaratiladi.

Dramaturg:

- voqealar tizimini yaratadi;
- obrazlarning xarakterini shakllantiradi;
- dramatik ziddiyatni yuzaga keltiradi;
- asarning g'oyaviy maqsadini belgilaydi.

Aynan dramaturgiya sahna harakatining mantiqiy asosini yaratadi. Agar dramaturgik material kuchli bo'lmasa, eng professional rejissura yoki aktyorlik ham spektaklning muvaffaqiyatini to'liq ta'minlay olmaydi.

Dramatik konflikt va sahnaviy ta'sir kuchi

Teatr san'atining asosiy harakatlantiruvchi kuchi — dramatik konfliktidir. Konflikt inson xarakteri, jamiyat muammolari yoki ichki ruhiy kurash orqali namoyon bo'ladi. Dramaturgiya ushbu ziddiyatni bosqichma-bosqich rivojlantirib, tomoshabinni fikrlashga undaydi.

Konflikt orqali:

- insoniy qadriyatlar ochiladi;
- axloqiy muammolar yoritiladi;
- jamiyatdagi dolzarb masalalar sahnaga olib chiqiladi.

Shu sababli dramaturgiya nafaqat ko'ngilochar vosita, balki tarbiyaviy va ma'rifiy kuchga ham ega.

Dramaturgiya va rejissura uyg'unligi

Teatr spektaklining muvaffaqiyati dramaturg va rejissyor ijodiy hamkorligiga bog'liq. Dramaturg matn orqali g'oyani yaratadi, rejissyor esa uni sahnaviy talqinga aylantiradi. Dramaturgiya rejissyorlik yechimlari uchun yo'nalish beruvchi asosiy manba hisoblanadi.

Zamonaviy teatrd dramaturgiya:

- yangi sahnaviy shakllar,
- eksperimental uslublar,
- psixologik teatr,
- postmodern sahna yechimlari

bilan boyib bormoqda. Bu esa teatr san'atining doimiy yangilanishiga xizmat qiladi.

Jamiyat taraqqiyotida dramaturgiyaning ijtimoiy ahamiyati

Tarix davomida dramaturgiya jamiyatdagi muhim o'zgarishlarning aksadosi bo'lib kelgan. Dramaturglar o'z asarlari orqali inson erkinligi, adolat, ma'naviyat, urf-odat va ijtimoiy muammolarni yoritgan.

Teatr sahnasida ko'tarilgan masalalar ko'pincha:

- ijtimoiy fikr shakllanishiga,
- madaniy ong rivojiga,
- yosh avlod tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois dramaturgiya jamiyat bilan teatr o'rtasidagi ma'naviy ko'prik vazifasini bajaradi.

Zamonaviy teatr va yangi dramaturgiya

Bugungi globallashuv davrida dramaturgiya ham yangi mazmun kasb etmoqda. Multimedia texnologiyalari, interaktiv sahna, hujjatli teatr hamda eksperimental dramaturgiya teatr san'atining imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Zamonaviy dramaturg: zamon muammolarini aks ettiradi;

inson psixologiyasini chuqur tadqiq qiladi;

milliylik va universallik uyg'unligini yaratadi.

Natijada teatr global madaniy muloqot maydoniga aylanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, dramaturgiya teatr san'atining asosiy harakatlantiruvchi kuchi va g'oyaviy negizi hisoblanadi. U sahna asarining

mazmunini, badiiy qiymatini va tomoshabin bilan ruhiy aloqasini belgilaydi. Dramaturgiyasiz teatr mavjud bo‘la olmaydi, chunki aynan dramaturgiya sahnaga hayot baxsh etadi.

Teatr san‘atining kelajakdagi rivoji ham dramaturgik tafakkurning yangilanishi, zamon talablariga moslashuvi hamda ijodiy izlanishlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aristotle. Poetika. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2010.
2. Konstantin Stanislavski. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. — Moskva: Iskusstvo, 1989.
3. Bertolt Brecht. Teatr uchun kichik organon. — Moskva: Progress, 1988.
4. Abdulla Qodiriy. Adabiyot va sahna san‘ati haqidagi ilmiy qarashlar. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2015.
5. O‘zbekiston davlat san‘at va madaniyat instituti. Teatrshunoslik asoslari. — Toshkent, 2018.